

УДК 329:165.4

**Ярош Я. Б., Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки**

ДО ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Розкривається роль політичних партій у політичному процесі. Тривалість функціонування політичних партій, як важливих суб'єктів політики, дозволяє уточнити їх специфіку та виділити ряд сутнісних етапів у їх становленні. Робиться висновок, що формування передумов створення політичних партій, пов'язані із наявністю нерозв'язаних проблем в суспільстві. З одного боку, частина людей відчуває невдоволення існуючим станом, а з іншого, з'являються лідери, які здатні вловити це невдоволення і надати йому потрібне спрямування та створити політичну партію.

Ключові слова: вибори, громадянське суспільство, політична партія, політичний процес, об'єднання громадян, суб'єктність.

Постановка проблеми. Трансформація та демократизація політичних режимів створюють можливості участі політичних партій у державотворчих процесах. Сутність дискусії про суб'єктність політичних партій у сучасних політичних процесах, що обговорюється в наукових колах, віддзеркалює потребу ґрунтовно висвітлити теоретичні аспекти проблеми.

Політичні партії функціонують у певній атмосфері, яка формується суспільством. Ця атмосфера стимулює або гальмує розвиток політичних партій. Визначальний вплив на ці процеси має тип політичного режиму. Зокрема, за тоталітарних режимів політичні партії функціонують у вигляді підпільних груп або під контролем держави. За демократичних режимів створюються умови для виникнення неурядових від держави політичних партій. Демократичний політичний режим характеризується багатопартійністю та наявністю широкого спектру політичних партій та громадських організацій, діяльність яких є автономною від політичної влади та держави. Чим більше у політичній системі функціонує об'єднань громадян тим вищий ступінь демократичності суспільства.

В Україні формування демократичної політичної системи створило можливості для вільного функціонування політичних партій та можливості діяти легально і застосовувати різні форми впливу на політичні процеси. В умовах структуризації суспільства, яка триває в Україні протягом періоду незалежності, політичні партії трансформуються, консолідуються і відносяться до активних учасників політичного процесу. Процес становлення громадянського суспільства в Україні потребує пошуку нових діалогових форм взаємодії політичних партій та органів державної влади у реалізації державної політики. У зв'язку з цим, актуалізується і питання їх дослідження науковцями.

Розробленість теми в науковій літературі. Проблема дослідження участі політичних партій, як складової політичного процесу, має комплексний характер. Комплексність її полягає в тому, що вона піднімає низку ключових питань, зокрема: правового регулювання діяльності політичних партій; прав і обов'язків громадян перед державою і обов'язків держави перед громадянами; місця та ролі політичних партій у державотворчих процесах.

Звернення до цієї проблематики в повній мірі відповідає тенденціям розвитку світової і вітчизняної політичної науки, адже саме початок ХХІ століття ознаменувався значним підвищенням інтересу до проблем суб'єктності політичних партій. Становлення і діяльність політичних партій відбувається на тлі модернізаційних та трансформаційних змін та становленні політичних систем у різних країнах.

Дослідження суб'єктності та розвитку політичних партій, як одного з визначальних елементів політичної системи, не було пріоритетом в наукових пошуках вітчизняних дослідників. Ці обставини підвищують актуальність дослідження специфіки функціонування політичних партій. Значна частина науковців проблему розвитку політичних партій розглядає через правові аспекти діяльності та кількісні характеристики. Особливого значення набуває проблема уточнення зміни їх впливу на суспільно-політичні процеси на загальнонаціональному

та місцевому рівнях.

Дослідження діяльності політичних партій посідає помітне місце у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Роботи К. Меркотан, М. Примуша, А. Романюка, Ю. Шведа [1;7;8] та інших вчених дозволяють провести теоретичний аналіз функціонування політичних партій. Суттєвий внесок у дослідження процесів трансформації інституцій політичної системи зроблено у працях В. Бакуменка, Є. Бородіна, В. Лугового, В. Майбороди, В. Малиновського, В. Яцуби та інших [9]. Варто відзначити дослідження, що стосуються аналізу потреб об'єднань громадян в Україні. А. Романюк у праці "Стан громадянського суспільства в Україні" зазначає, що співпраця громадських та владних інституцій існує, але вона має незначний простір і ситуативна, тому її скоріше можна характеризувати як взаємодія, а не співпраця [1]. Незважаючи на численні теоретичні напрацювання, питання суб'єктності політичних партій у політичних процесах України залишається недостатньо розглянутим.

Мета статті полягає у тому, щоб здійснити комплексний аналіз суб'єктності політичних партій у політичних процесах.

Основні положення. З часу виникнення людського суспільства йому притаманний потяг до взаємодії його членів, установлення між ними різних зв'язків та відносин на основі спільних інтересів. Групи людей, які виникають внаслідок такої взаємодії і є цілісними утвореннями та впливають на політичний процес.

Через політичні партії окремі особи та соціальні групи мають можливість впливати на інші групи, на суспільство загалом відповідно до своїх інтересів, перетворюючись на важливі суб'єкти політики. Політичні партії виконують функції індикаторів невдоволення громадян, є компонентом системи груп тиску на центри прийняття політичних рішень, інституційним каналом залучення громадян до політики, засобом сприяння прийняттю оптимальних рішень, спрямованих на управління державою і суспільством.

Ступінь впливу різноманітних політичних партій на політичні процеси різна. Однак у сучасних умовах загальної політизації суспільства жодне з них не може повністю відмежуватися від прямої або опосередкованої участі в політичному житті. Одне з головних завдань політичних партій полягає у впливах на процеси прийняття політичних рішень органами державної влади і здійснення тиску на владні структури на різних рівнях.

Прийняття Конституції України актуалізувало наукові політологічні дослідження з цієї тематики. Відбулося закріплення норми, що визнає право громадян на "свободу об'єднання для здійснення захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів" і нових норм, згідно з якими, ніхто "не може бути змушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян" [6].

Політична наука завжди приділяла увагу різноманітним об'єднанням громадян. Однією із перших спроб звернення до цих самодіяльних утворень була їх оцінка і місце в розвитку суспільства давніми мислителями (Аристотель, Цицерон). Дж.Локк враховував їх специфіку при обґрунтуванні договірної концепції, зокрема, взаємодії політичного і громадянського суспільства. Р.Шміттер проблему взаємодії громадських утворень і державних структур розглядав в рамках корпоративістської концепції [2].

Значний внесок у розвиток теорії групових інтересів і відносин зробили представники стратифікаційного напрямку. Відомі теоретики функціоналізму Т.Парнсонс, Б.Барбер, У.Мур досліджували проблеми соціального статусу, мобільності рольових позицій, участі у соціальних переміщеннях, в яких задіяні великі і малі групи [2].

Активно досліджував проблему "третього сектору" англійський аналітик О.Олсон. На його думку, найбільш ефективно індивід може захистити свої суспільні інтереси лише груповими (колективними) діями, в тому числі і економічними. Відомий французький дослідник М.Дюверже звернув увагу на вторинність і постійність впливу груп на владу. Методологічно важливою до підходів співвідношення групової стратифікації та розвитку політичної системи є думка Л. Елісона: "Громадянське суспільство – це спектр відносин і організацій, яким властива тенденція формувати політичну систему" [9, с. 12].

Більшість об'єднань громадян не є первісно політичними, а багато з них взагалі не виходять на рівень політики. Це найбільш характерно для організацій культурно-просвітницької та благодійницької спрямованості. Разом із тим у суспільстві існують об'єднання, які ставлять

перед собою першочергове вирішення політичних цілей. Саме ці організації і є політичними партіями, які є суб'єктами посередниками між членами суспільних груп і державою. Такі об'єднання мають виразний політичний вимір, а їх активність спрямовується не лише на вузькі корпоративні проблеми, а й на широку політику. Політичні партії тісно вплетені у політичний процес, тому що: по-перше, політика залишається домінуючою сферою розподілу суспільних цінностей; по-друге, специфічні інтереси через політику можуть бути виражені, як загальні; по-третє, внаслідок загальної політизації суспільного життя навіть неполітичні проблеми переважно розв'язуються через владні структури.

Значні соціально-економічні й політичні зміни в більшості суспільств, що відбулися в ХХ ст., супроводжувалися зміною поглядів на можливості політичних партій. Демократизація політичних процесів в Україні поступово стає вагомим фактором для вступу до міжнародних об'єднань, налагодження дипломатичних, економічних, культурних та інших зв'язків між державами.

Характерною ознакою цих тенденцій стало ширше формування міждержавних організацій, об'єднань та інших структур, які утворюються на засадах виборності і функціонують, як органи колегіального врядування, де рішення ухвалюються шляхом консенсусного голосування.

Таким чином політичні партії – це обов'язковий атрибут сучасної політики. Хоча їх соціальне обличчя змінюється, але вони постійно присутні в політиці.

Тривалість функціонування політичних партій, як важливих суб'єктів політики, дозволяє уточнити специфіку, виділити ряд сутнісних етапів в їх розвитку, а саме:

- формування передумов, пов'язаних із наявністю невирішених проблем. З одного боку, частина людей відчуває невдоволення існуючим станом, а з іншого, з'являються лідери, які здатні вловити це невдоволення і надати йому потрібне спрямування;

- формулювання цілей і завдань з подальшим викладенням розгорнутої програми дій;

- проведення агітації та пошук прихильників;

- важливим етапом розвитку є розгортання практичної діяльності через залучення громадян за допомогою резонансних політичних акцій. Лідери політичної партії намагаються агрегувати, і по можливості, хоча б частково вирішити ту чи іншу соціальну проблему;

- участь у виборах та створення коаліцій з іншими суб'єктами політики.

У сучасному політичному процесі в Україні рідко відбуваються дебати щодо ціннісної домінанти у суспільстві. Сприйняття сучасної партійної політики в Україні, як «деідеологізованої», на думку С. Конончука, це можна пояснити тим, що сильно ідеологічно артикульовані національно-демократичні сили фактично двічі, у 1990-і та у 2004-2010 роках, поступилися в політичній боротьбі представникам колишньої партноменклатури та нових «груп інтересів» [5, с.63].

Разом із тим, ідеологічна складова партійної політики не зникла. Вона видозмінилася і вилася у програми політичних партій та дискусію партійних лідерів. При цьому варто відзначити особливість, що громадяни голосують більше за лідерів політичних партій ніж за носіїв певної ідеології. Це підтверджують дані Українського незалежного центру політичних досліджень, а саме, те що ставлення до лідерів стало основою для голосування на виборах до парламенту України у 2007 р.

Опитані прихильники Блоку Ю. Тимошенко (73,4%), Партії регіонів (57,3%), Комуністичної партії України (46,5%), Блоку Литвина (63,1%), Блоку «Наша Україна-Народна самооборона» (61,5%) вказали на лідера політичної сили як привід для здійснення вибору, і, хоча мотиваційна структура була складною та, як зазначають дослідники, «конфліктною», та хоч би який відсоток вона мала у структурі мотивацій, тим не менш, для кожної групи респондентів вона стала визначальною [5, с.65].

Хоча громадяни переважно голосують за лідерів політичних партій, ідеологічна складова значною мірою зумовлює політичну ідентичність партій. Ідеології, позбувшись доктринального характеру, все ж виконують функцію артикуляції інтересів і не лише слугують ресурсом для політичного дискурсу партійних еліт, а й поруч з іншими складовими партійної політики (такими, наприклад, як організаційна, фінансова, агітаційна, кадрова) забезпечують і підтримують стабільність політичних партій. Тому й дискусії між різними ідеологіями, так чи інакше вираженими в програмах політичних партій, становить невід'ємний елемент

демократичного процесу. Без ідеологічної конкуренції політичне життя має шанси перетворитися на дискусію щодо оптимізації системи управління.

Через з'ясування ідеологічних програм політичних партій можна не тільки прогнозувати перспективи розвитку партійної системи (можливі блокування та коаліції), а й прогнозувати стабільність розвитку політичного процесу. Отже, політичні партії виступають важливим чинником прискорення демократизації, сприяння вирішенню соціальних проблем, реалізації конституційних прав, посилення взаємодії між державою та громадянами.

Підсумки. Досліджуючи проблему суб'єктності політичних партій, варто відзначити, що в умовах трансформаційного характеру українського суспільства політичні партії вчаться, як професійно спілкуватися зі своїм активом і представниками влади. Разом із тим, необхідно наголосити, що в міру демократизації українського суспільства політичні партії починають відігравати більш суттєву роль у виробленні та реалізації державної політики.

Актуальним залишається пошук нових, альтернативних механізмів безпосередньої суб'єктності політичних партій у формуванні й реалізації державної політики. Зокрема, йдеться про громадський контроль (експертиза, громадські слухання) з боку політичних партій за діяльністю уряду, органів місцевого самоврядування з тих питань, які стосуються повсякденних інтересів людей.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення менеджменту політичних партій у виборчих процесах.

Бібліографічний список:

1. Грабовська С. Стан громадянського суспільства в Україні / С. Грабовська, А. Романюк, Л. Скочиляс. – Львів : ЦПД, 2007. – 96.
2. Енциклопедія політичної думки. – К.: Дух і літера, 2000. – 327с.
3. Ідеологічне позиціонування політичних партій в Україні / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. : С. Г. Конончук, О. А. Ярош. – К. : Агентство «Україна», 2013. – 52 с.
4. Клячин А. Вплив політичної комунікації на процес розгортання демократичних перетворень [Електронний ресурс] / А. Клячин. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=16&c=33>.
5. Конончук С. Партійна система України: ідеологічний вимір / С. Конончук, О. Ярош; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: Агентство «Україна», 2010. – 189 с.
6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року – К.: Просвіта, – 1996. – 78 с.
7. Примуш М. Політичні партії: механізми інституціалізації і структурної трансформації [Текст] : дис. на здобуття наук. ступеню д-ра політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Примуш Микола Васильович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2002. – 362 с.
8. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика / А. Романюк, Ю. Шведа. – Львів: ЦПД «Астролябія», 2005. – 348 с.
9. Чернецький О. Молодь. Політика. Влада. / О. Чернецький, Я. Ярош. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 148 с.

Ярош Я. Б. К проблеме субъектности политических партий

Раскрывается роль политических партий в политическом процессе. Продолжительность функционирования политических партий, как важных субъектов политики, позволяет уточнить их специфику и выделить ряд существенных этапов в их становлении. Делается вывод, что формирование предпосылок создания политических партий, связанные с наличием нерешенных проблем в обществе. С одной стороны, часть людей испытывает недовольство существующим положением, а с другой, появляются лидеры, которые способны уловить это недовольство и предоставит ему нужное направление и создать политическую партию.

Ключевые слова: выборы, гражданское общество, политическая партия, политический процесс, объединения граждан, субъектность.

Yarosh Ya. B. To the problem of subjectivity of the political parties

The role of political parties in the political process is revealed. The duration of the functioning of political parties as important subjects in politics allows to clarify their specificity and to highlight a number of significant stages in their formation. It is concluded that the formation of the prerequisites for the establishment of political parties is associated with the presence of unresolved problems in society. On the one hand, some people experience discontent with the existing situation, and on the other, there are leaders who are able to capture this discontent and give it the desired direction and to create a political party.

Keywords: *elections, civil society, political party, political process, associations of citizens, subjectivity.*